

Nemzeti Társalkodó

Május 13dik napján 1834.

Don Miguel.

(Végzet)

A' liberalis párt nagyon örvendett, midőn előre az új polgári alkotmány és donna Mária mint királyné kihirdettetett, és az infántissák közül egyik oly körülmények közt neveztetett ki az igazgatás vezérének, melyek semmi kétséget fenn nem hagytak az iránt, miként Anglia igen jól értve saját érdekeit, a' dolgok új rendje fennállása felől, ha nem is forma szerénti, de tetleges és erkölcsi biztosítást és kezességet vett magára. Az ellenkező párt készült az ellentállásra, 's minden bizodalját Spanyolországban és más külső erőben, helyhezteté. A' constitutio kormány egy jól érző és gondolkodó, de gyenge asszony kezei közt az absolutista párt titkos szövetekezései miatt nagy veszélyben forgott, 's 1826ban a' Spanyolország' részéről jött megtámadás által elenyészett volna. — A' liberalisok eddig csuda dolgokat reménylettek Anglia védelméről, de hiában vala reményjök — azonban Canning a' szö-

vetség kötés erejét kifejté, — menydörgő beszédet tartott a' parlamentben, 's ennek következtében mindjárt el is indított a' hadsereg Portugalliába, és az europai liberalismus nem tanált elég szavakat dicső hősse, illő magasztalásaira. — Spanyolország szinmutatásból, lemondott a' fennálló portugalli kormányzás ellen minden intézetjeiről, 's minden esmét a' régi lábra állott vissza. A' Canning planumának telyesítése másfelől a' constitutios kormány enyészetét sietteté, 's bár ezt ő meg nem is érte, de ezen planum dicsőssége csakugyan őtet illeti, mivel az ő következői semmit sem tettek, csak az általa kijelelt úton mentek előre. — Don Miguel t. i. a' kitől függött a' Canning és don Pedro ajánlatainak 's feltételeinek elfogadása, midőn az egygyesség feltételei legelőbb Bécsben elében adattak, igen megszorítva, nagyon megkötve érzette magát, az ajánlott mátká és constitutios rendszerre nézve, melyeket pótlásul adtak a' portugalli koronához. De csak hamar által látta, hogy tőle semmit egyebet nem kívánnak csak azt, igézné-meg 's hittel kötelezné magát mind azoknak megtartásokra, melyek a' fennforgó kényes kérdés elintézésére szükségesek voltak, azonban igéreteinek és esküvésének megtartása, csak ön magától függene. Ő tehát mindent megígért a' mit csak tőle kívántak.

Don Miguel elúta az hogy a' portugalli kormányzást addig is, mig testvérbátyja léányával házassági szövetségre lépne, azaz a'

királyi székre ülne, mátkájának nevében által vegye. — Miután Angliában csak igen rövid ideig mulatott volna, 1828ban februariusban Lissabonba megérkezett, és a' mit minden dologhoz értő vizsgálódó előre látott, a' mit Portugalliában minden gyermek előre megmondhat vala, a' mi a' körülményeknek és don Miguel gyenge ifjusága óta esmeretes, megjegyzett karakterének, szükséges következése volt, a' mit csak a' diplomacia, a' mit csak egyedül Canning nem látott előre, vagy látni nem akart, — csak hamar meg történt. — Kevés hónapok mulva don Pedro constitutiojáról, és donna Mária házasságáról, még szó sem volt többé, és az angol bé folyás Portugalliában merőben és annyira megsemmisített, hogy azt Spanyolország, vagy más külső erő jobban meg nem semmisíthették volna. — Valyon az absolutista párt örvendheté azon következtéseknek, melyek a' portugalli ügyekbe gyakorlott befolyásából születtek, valyon meg lehet é általjában ezen következtésekkel elégedve? ezt csak a' jövődő, csak a' portugalli kérdés végképpi megfejtése mutatánda meg. — E' szövevényes kérdés megfejtésének különböző lépcsőit most közelebbről elő adni nem lehet, mért jollehet don Miguel ebben szinmutatásból fő szerepet játzik is, mindazáltal ő csak egy szükséges mellék személy, és az ő élet leírásának, az ő kormányzása alatt történetekkel kevés össze köttetése van.

Hogy don Miguel mint igazgató herczeg miként tette le esküjét a' constitutora, 's miután esküvését cselekedettel 's szavával megszegte, a' constitutiót öszve rontotta, 's a' contra revolutios párt esmét mozogni kezdett, az úgy nevezett régi constitutio rendszabásai szerint 1829ben össze hívott Cortesek, ötet minden feltételek alol, melyekre magát Bécsben kötelezte, miként oldoztákfel, miként hagyta vesztére Anglia a' liberalis pártot, 's ezen párt Oportóban magát megnemtarthatta, a' contra revolutios párt miként öltözte magára mind inkább a' *terrorismus* karakterét, 's hogy végre don Pedro a' brasiliai császári székből elüzettenve, már esztendeje mult, miolta a' portugalli királyi széket léánya számára kivívni igyekszik, hogy e' véres testvér háboru eddig elő mindegyik félnek mely kevés hasznot és becsületet szerzett, — ezen történetek mindenek előtt eléggé esméretesek. — A' személyes és közvetlen részvétel, melyet d. Miguel ezen történetekben vett és veszen, nem oly szembetünő és fontos, hogy ez az ő élet leírásában helyet foglalhatna, és minden esetre az általa elkövetett számos törvénytelenységért, és okozott nyomoruságokért a' feleletterhe nem annyira reá háromlik, kitől egyebet 's jobbat várni nem igen lehetett, hanem inkább azokra, kik őtet ily helyzetében segedelmezik, hol ennyi rosszat, ennyi szerencsétlenséget eszközölhet. — Egyéb aránt, mint fennebb is említettett, don Mi-

guelről igen sokat teszen fel az, a' ki őtet a' portugalli *terrorismusnak*, vagy akár mely más valódi politikai vagy katonai rendszabásoknak, önkéntes önindításu és közvetlen szerzőjének tekinti. — Don Miguel csak jelszava, csak csupa eszköze egy oly pártnak, mely főként az ellen párt hibáinak köszönheti, hogy bizonyos tekintetben nemzeti karaktert vett magára 's mindenből folyó jusokban és hasznokban részesült, mely párt, valamint hasonló körülmények közt, hol életre és halálra foly a' harc más is cselekedne, minden eszközöket használ, 's mindent illőnek és szabadosnak tart, a' mi maga megtartására, 's ellenfele romlására szolgál. — A' liberalis párt ellen gyakorlott kegyetlen bánás mód annál terhelőbbnek tezik, mivel a' liberalis rész, ámbár kevesebb számu, de még is sok fő rangu, mivel és vagyonos férfiakat számlál maga közzé. Azonban a' *terrorismus* akkor is divatozna, ha nem don Miguel lenne az antiliberalis párt feje, 's csak azért használja ezen párt külszinül don Miguel nevét, mivel csak ő általa, nevének és jusainak védelmezése színe alatt juthatott a' most birtokában lévő hatalomra. Don Miguel személyesen különösen czélaránytalan 's gyakran az absolutista párt érdekeinek is ártalmas rendszabásaiért, főként pedig elkövetett zabolátlanságaiért lehet kárhoytatni. — Azt sem lehet tagadni, hogy azok, kik don Miguellel közelebbi személyes össze köttetésben vannak, benne egy

unalmas és nehezen korlátozható személyre tanáltak, 's azon hasznót, a' mit don Miguel neve 's jussai használásából vesznek, igen drágán fizetik meg, — ugyan is mindég kívánnak téve azon veszedelemnek, hogy a' változó indulatu infans, kit csak ellenségeik ellen kívánnak használni, még egykor fejekre nő, 's az okos vezetők kormányzását megvetve, czéliránytalan tettei által magával együtt mindeneket vég veszélybe ragad. Ha a' bizonytalan 's az ellen párt felek által igazi valóságokból kivetkeztetett különféle hireknek hitelt nem is tulajdonitunk, az ő előbbi élete módjából könnyen lehet következtetni, hogy don Miguel a' hatalmában álló számosb és nagyobb kiterjedtségű eszközöket, ^{BC}változó indulatainak 's kedvtöltéseinek kielégítésekre most miként használhatja. Megbízott 's kedvelt embereinek p. o. a' báróságot nyert Queluzi borbélynak 'sat. karakterek és állapotjok úgy léánytestvéreivel elkövetett, 's világ szerte esmérletes borzasztó jelenései, e' tekintetben eleget szolhatnak. Végezetül minden egyenes és részrehajlatlan történet író kéntelen megvallani, hogy don Miguelnek valami jó, szép és nemes tulajdonságát hiteles kútfő után nemtudja, mert soha semmi körülmények közt még csak személyes bátorságot 's férfias erőt sem mutatott, — ha csak esztelen kedvellését, és a' bikaviadalban nagy gyönyörködését bátorsága bizonyosságának nem tekintik. Don Mi-

guel külsője, különösen szembetűnő arculatja, belső karakterének tökéletesen megfelel.

Felelet e' czímű értekezésre: a' szokásról törvényes értelemben.

A' Nemzeti Társalkodó idei első darabjában egy érdemes hazánkfia azon két kérdést veszi vitatás alá.

1-o „Mi a' szokásos törvény Verbőczy szerint,“ és

2-o „Lehet é, vagyon é már ma nálunk ezen értelemben vett szokásos törvény.“

Ezek megfejtésbe maga is bele ereszkedvén, egy oly mérsékléssel, mely az igaz érdemnek bélyege, 's tanuja a' jobb érzésnek, felszóllítja hazafiait, hogy ha talán más ezek felől másképpen vélekednék, mind az ő megnyugtatóására, mind pedig ezen fontos kérdés megfejtésére gondolatját véle, 's a' közönséggel közlené.

Magam is tudom ugyan, hogy a' mit én, 's bár más nagyobb tehetségű egyes ember tudhatunk, felette kevés a' tudomány temérdek tengeréhez, de mégis ugyan csak törvényünk által vezéreltetve, nagyobb bizalommal merem állítani: hogy a' tisztelt kérdező, maga kérdéseire se nem egészen helyesen, sem kimerítőleg nem felelt-meg.

Azonban e' nagy tárgyat én sem méríthetem itt egészben-ki. Itt rejtezik legfőbb

titka nemzetiségünknek, kívánságunk legnyilvánosabb tolmáttsa, 's polgári alkotásunk legbiztosabb záloga.

Legyen hát itt elég csak azt megmutatnom, hogy az érdeemes Író mind a' két kérdés felett tévelyedésben vagon.

Az elsőben azért, mivel a' szokást nem csak Verböczyből, hanem a' szokásból is kellett volna magyarázni, ha már a' törvényes szokást kívánta tudni. Igaz ugyan, hogy ő tagadván a' szokás törvényes keletkezését, szokásból szokást nem is ítélhetett-meg, de az ily tagadás oda mutat, mintha ő az emberi társaságtól megválva, falai közzé vonná magát, hol elmélkedésbe 's könyvekbe elmerülve, az élet viszonyit nem esmeri, 's éppen azért hibás vélekedése, mert arról szóll, mit nem esmér. Imé minden koronázás előtt az ország kéri a' királyt, hogy a' nemzet törvényeit, szokásait, szabadságát tartaná-meg, 's a' király ezeknek megtartásokra meg esküszik. No! ha már éppen azok állítják a' szokásnak törvényes voltát, kik törvénytévő hatalommal vannak felruházva, már akkor ezen praxis ellen az érdeemes Író theoriája helytelen, iparkodása sükeretlen, mert az ő szava szerént is *ab esse ad posse valet argumentum*. Itt nem használ az 1791 törvény 7dik cikkelyének felhozása is, mert az 1792-diki inaugurationale diploma azon törvény-nél később. Helytelen tehát azon állítás is, mintha a' szokásnak törvényes ereje csupán csak a' magyar törvény régiségihez tartoz-

nék, és maga Verbőczy hármaskönyve megjelentével, a' szokásnak törvényes erejét egészen kiirtotta volna. Sőt ezt éppen azért sem tehetette, mivel ő nem írt történetet, melynek a' múlt idő a' tárgya, hanem törvényt, mely maga Verbőczy szerint 2ae 2o nem a' múlt időt, hanem a' jövődőt kötelezi. Ezt pedig Verbőczy nélkül is lehetett volna tudni, mert ez a' törvénynek *természetes feltétele*. Nem is eléggé esmeretes a' szokás természetével, mert azt gondolja, hogy a' szokás csak bizonyos meghatározott idő után kaphatja-meg kötelező erejét, 's így abban mint valami bitang marha vagy fekvő jószág birtokában, a' jognak megnyerésére 10 vagy 40 esztendő praescriptio kívántatik. De ám a' szokás nem valami bitang foglalásból keletkezik, hanem a' nemzet szívéből ered-ki, 's azonnal kötelez, mihelyest közönséggé válik. Azonban még magából Verbőczyből sem merítette-ki az ide valót, azt adván elő, hogy Verbőczy a' szokást a' törvény kütfejei közé nem is számította; de ám Prol. 10 § 1, melyre önsége (nyelvünket jelesen gazdagító Jelenkor újsághoz csatolt Társalkodó egyik számában ohajtaná a' német *Sie* vagy francia *Vous* szónak értelmét 's annak használatát felérő valami magyar szóval kitenni, 's erre ajánlja az ön szavat, én az önség szót ajánlanám) úgy is sokszor hivatkozik, ez is van írva: *Et si Princeps committit, ut judicetur secundum jura, tunc Judex poterit ferre sententiam secundum Consuetudi-*

nem et statuta loci; tehát a' szokást is a' törvény kútfejévé tette. Hogy a' kútfők előszámlálásánál a' szokásról megfejtkezett, az nálla csupán emberi gyarlóságból történt. Sok azonban van ott, a' minek helytelenségét diplomákkal is be lehet bizonyítani. Légyen itt a' sok között elég azon példa, hogy Prol. 9, ifjabb Béla királynak 1230dik esztendőben kiadott diplomájával, melyet fejér „Codex diplomaticus“ legelső darabjának 71dik levelén említ, éles ellenkezésben áll, 's Verbőczyt megezáfolja.

A' másik kérdést úgy fejtí-meg, hogy a' szokás csak Verbőczy ideje előtt tett törvényt, 's az ő hármás könyvének megjelenésével a' szokás maga egész törvénytévő hatalmát elvesztette. Állítását építi oskolai okoskodáson, 's midőn vélekedése szerént a' józan észnek tanátsából megmútatja azt, a' mit Verbőczy is említ 2ae 5 et Prol. 6 § 13 „Cum leges institutae fuerint, non erit postea iudicandum de ipsis, sed erit iudicandum secundum ipsas“ anathemat mond, 's pálczáját töri az ellenkező szokáson.

De ám vagyon még egy felsőbb oskola is, melyben az ilyes syllogismusi combinatiokat a' nemzetek okoskodása elsurolja. Imé maga már Verbőczy Prol. 10 §. 4 azt mondja, hogy „*potest esse Consuetudo rationalis contra legem rationabilem*“. Én az író malmára még azt is mondhatom, hogy „*quod initio invalidum erat, tractu temporis conualescere non potest*“ és mégis azt ál-

lítom, hogy a' szokásnak meg van most is telyes hatalma, és ez most is törvényt tesz, ront, és változtat.

Itt a' példák tegyenek bizonytságot.

1-o. Hogy a' szokás ott törvény hol írott törvényünk nincsen azt mutatja egész büntető szerünk (Jus Criminale). A' halálos bünöket ki vévén, a' többi büntetése mind arbitrium, tehát szokás. Így egy Vármegyében ezen bünt jobban büntetik mint a' másikkban; sőt a' Sedriákon ugyan ezt majd keményebb majd lágyabb büntetésre ítélik, a' mint a' bíróság történetből alakozik össze. Ez így marad még a' világ végéig is, mert a' határok közé szoritott emberi elme, az emberi gyarlóságnak végtelen elágazásait kimérni soha sem tudja. Így jobbára a' városok, 's a' Dicasteriumok, Vármegyék csupa szokásból vannak így össze szerkeztetve, politicai úton való minden keresetünk, és perlekedésünk módja, mind a' két nemü törvényhatóság előtt csupa szokáson épül, úgy mandatumok, meghatalmazó levelek, országgyűlésének összeülése, a' tárgyaknak felvétele, 's meg hányása, a' koronázási szer-tartás, 's más több ilyen egyedül szokáson alapul, úgy hogy valójába több törvényünk épül szokáson, mint a' mennyi törvény könyvünkben foglaltatik.

2o. A' szokás törvényt ront. Az író szerint Verböczynek minden szava most is törvény, ha azt más későbbi írott törvény másképpen nem változtatta-meg. De itt még is

maga az író száz meg százat talál olyat, a' mi elaggott, elüdült, 's a' mit már a' szokás semmivé tett. De hatalmasabb példára hivatkozom:

Imé 1792dik esztendő 16dik czikkelye § 4 azt mondja, hogy a' prokátorok három, legfeljebb négy replicával merítsék-ki az egész pert, 's több feleleskedést a' bírák nekik ne engedjenek, 's imé a' szokás ezt tökéletesen eltörölte, mivel a' prokátorok is számosabban feleselnek, 's a' bírák sem gátolják ennek felességét.

3o. Változtat a' törvényen: mert Plannum curiae de appellata N. 6 a' felperesnek, ha a' felperessége kérdésében bukott-meg, a' feljebb vitelt egy átaljában megengedi, és mégis a' Septemviratus az ily pert parancsolat nélkül megítélni nem szokta. Ugy szinte a' felperesség kérdésében a' Septemviratus által megítélt perekben az alperest ismét perbe kell idézni, a' mi csupa szokásból eredett törvény, és írott törvényen sehol nem épül:

Legyen hát ez elég Önsége vélekedésének megváltoztatására; mert a' megczáfolásra csak egy példa is elég. Azonba részemről még Önsége figyelmét ezekre kérem ki:

1. Hogy a' nemzetet különböztesse-meg a' néptől; mert igen is minden magyar a' jaku magyarországi lakós a' magyar néphez tartozik ugyan, de még az által a' nemzetnek tagja nem lett. Ezt a' kettőt az ő Verböczyje is világosan megkülönbözteti egy-

mástól 2ae 4. kimondván azt, hogy a' populus név alatt a' nemzetet kell érteni, melynek a' törvény hozásba szava vagyon. Ne gondoljon pedig engemet az író az elavult századok elveivel, vagy is inkább előítéleteivel megrögzötnék; én valójába atyafiszeretettel karolom körül mind azt, a' mi az emberiség nagy nemzetéhez tartozik, de ezen különbséget megtartatni kívánom, részint azért, mivel itt most a' törvény szerént kell szollanunk, részint pedig, mivel egy mélyebb megfontolás után csak ugyan az észnek bíró széke előtt a' mi alkotásunk, 's így e' kettőnek megkülönböztetése a' sok gyarlósági között is más tudományosabb, 's boldogabbnak látszó nemzetek között is elnyeri az elsőséget.

2. Kivánnám megkérni az író, hogy a' statutumok felől ígért munkájával még egy kevésbé hadjon-fel. Kár lenne hibáson ki-theorisálni a' mi százados, és ebbeli igen helyes praxisunkat. Imé úgy látszik, hogy csupán csak a' törvény szavait tudja, de még elveivel nem eléggé esmeretes, a' praxisban pedig, mely mégis mindennek éltető lelke, mintha éppenséggel járatlan volna. Imé ki nem merithette a' szokásnak kérdését, a' statutum pedig hasonló alapon épül. Ha hát ott hibázott, itt hasonló hibába kell esnie. Átaljában nagy mesterség be hatni a' mi törvényünk lelkébe, nem azért, mintha ahoz nagy tudomány kívántatnék, hanem, mivel csupa mesterkedésbe bonyolodván, a' ter-

mészet egyszerű rendétől, melyből az merítve vagyon, felette eltávoztunk. Ebben mindenkit maga birájává teszem, ki az, ki a' mi törvényünket egyetlen egy elvtől, mint oly kútfőtől, melyből annak száz féle ágazati magga változásival együtt folynak-le tudja származtatni? Pedig csak ez hat bé a' törvény lelkébe; ennek tudta nélkül a' Septemvir is csak fél biró. A' nemzet ezt inkább érzi mint ki tudná magyarázni.

3. Vegye észre, hogy csak a' nemzet vehet fel oly szokást, mely a' törvényt törvényesen ronthatja-meg, nincs tehát mit aggodnia azon, hogy nem lévén gyűlése az országnak, a' keletkező szokásnak törvényesen ellene nem mondhat; mert ez éppen ő belőle keletkezik, kinek mondási jusát féltetni látatik.

Meg kell még azt is jegyezni, hogy egész törvényünket Jus Consuetudinariumnak nevezik; ezek szerént tehát az egészet támadja-meg, ki éppen a' szokást veszi faggatás alá; — De a' két hazánknek legtudósabb férfija, Horváth István úr, megtanított minket arra, hogy a' hajdan kornak büszkeségéből ragadott törvényünkre ezen nevezet, minthogy akkor csak a' Jus Romanum, 's Canonicumot nevezték per antonomasiam Törvénynek, 's Jus scriptumnak, a' többi egyes nemzetek törvényeit Consuetudinarium névvel gyalázták-le, bár azokat maga módján hozta légyen is a' nemzet.

Ugy de majd azt lobbantja szememre

mindenki, hogy csupa misticismussal élek, 's talán csak tudatlanságomat akarom abba burkolni. Imé sem a' szokásnak, sem a' statutumnak, sem törvényeinknek azon bűbajos kútfejét nem adom elő. Ezeknek azt felelem, hogy az itt nekem nem is kötelességem. Én a' kétségeskedő írónak felszólítására kivántam őtet jobb útba igazítani, 's talán ezt azon titok felfedezése nélkül is már elértem.

Meg nem álhatom pedig, hogy elszomorodásomat ki ne jelenteném ugyan azon Társalkodó első darabjában látható éles vagdalkozására két érdemes férfinak. Ne légyünk az által megsértve, ha más másképp vélekedik, mint mi. A' Literatura igazi respublica, ebbe nincs semmi született rang, sem elsőség, ki többet tud, az győzi-meg a' másikat, úgy is kis ember az, kit csak más tehet nagygyá, 's kicsiny marad nagyságában is, a' gyalázás pedig nem tanuja a' tudománynak, hanem tán annak némü némü hiánynyát árulja-el. Midőn a' két munkás férfi egymásnak költsönös megszomorításában vettekedik, a' haza szenved leginkább, 's mindkettőnek kiálthatja: „Acteon ego sum, Dominum cognoscite vestrum.“ F. F.

Költsönös Ajándék.

Midőn az északamériki szabad státusok még az ángol uralkodás alatt voltak: szokásban volt az Ángoloknál, hogy minden esztendőben bizonyos számu gonosztévőket,

a' fenytő házából és tömlöczökből Észak-
 ámérikába küldöttek. — Az ottani előjárók
 sokszor panaszoltak ezen váratlan vendégek
 iránt, a' kik minden gonoszságot ezen ártat-
 lan és büntelen koloniákba vittek magokkal.
 — Panasszaik meg nem hallgattattak, és a'
 gazemberek transportja csak folyt tovább is.
 — Ezért *Franklin* egy vissza menő trans-
 port hajó által, az angol ministernek *Wal-*
polnak egy ládat küldött teli csörgő kigyok-
 kal (*crotalus* a' világon a' legmérgeesebb és
 veszedelmesebb neme a' kigyóknak) egy ba-
 rátságos levél mellett, melyben ezen mér-
 ges állatokat, mint az oda küldött gonosz-
 tévőkérti költsönös ajándékot, a' minister-
 nek ajánlotta, azt kérvén, hogy ezen kedves
 teremtményeket, melyek éppen olyanok É-
 szakámérikára, mint a' tolvajok és gyilko-
 sok Angliára nézve, a' királyi kertbe tétesse
 és szaporittassa, hogy az angolok éppen a-
 zon hasznot vegyék ezekből, melyet az áme-
 rikaiak a' hozzájuk küldeni szokott gonosz-
 tévőkből, gazemberekből vesznek. —

J ó D e á k.

Egy valaki megakarván győződni, hogy egy
 kolégyomi ifiu tudna é jól deákul: ezt adá elé-
 be fordittani: *Panem meum in cinere comedebam,*
et potum meum lacrimis miscebam. —
 Nyomban megfelele reá a' kérdeztetett ifiu e'
 képpen: Ettem a' kenyeret, hogy ugyan poro-
 zott, és ittam úgy, hogy könyekbe lábadtak
 szemeim.

K. J.